

вых смыслов, генерируемых в рамках постмодернистской культуры.

Однако уже сейчас важно отметить то, что на все феномены, призванные выполнять смыслоподавляющую функцию, необходимо посмотреть с другой стороны, признавая их *безусловную* культурную ценность. Вероятно, использование этой новой точки зрения в исследованиях позволит не только обнаружить более тонкие механизмы, приводящие к стимуляции или подавлению новых смыслов, но и подойти к исследованию вопроса о том, чем определяется максимально возможное количество смыслов, циркулирующих в системе.

Главным же выводом из сказанного можно считать необходимость признания факта существования в культуре механизмов как *сдерживающих*, так и *стимулирующих* развитие культурных смыслов, и определить *техногенную цивилизацию* и *постмодерн* в качестве двух сфер пребывания этих механизмов, в своем взаимодополнении обеспечивающих определенную культурную стабильность.

Источники и литература

1. Богатая Л.Н. Конец постмодернизма? // Наукове пізнання: методологія та технологія. – Одеса, 2004. – Вип.1. – С.17–25.
2. Бодриар Ж. Симулякри і симуляція / Пер. з фр. В. Ховхун. – К.: Вид-во Соломії Павличко „Основи”, 2004. – 230 с.
3. Делез Ж. Логика смысла. – М.: Раритет, Екатеринбург: Деловая книга, 1998. – 480 с.
5. Тома Р., Кауфман М. Возникновение сложного поведения из простых циклов // Человек перед лицом неопределенности: Сборник / Общ. ред. И. Пригожина. – Москва – Ижевск: Институт компьютерных исследований, 2003. – С. 82–92.

Бондар Т.О.

ТРАНСФОРМАЦІЯ УТОПІЧНОЇ СВІДОМОСТІ В УМОВАХ ПОСТІНДУСТРІАЛЬНОГО СУСПІЛЬСТВА

Крах утопічних систем у ХХ столітті і негативний досвід тоталітаризму, здавалося б, надовго мав застрахувати людство від захоплення утопізмом і бажання повторити подібні соціальні експерименти. Втім, як вдало зауважила в одній із праць сучасна російська дослідниця утопії О. Л. Черткова, риси утопічної свідомості виявляються, на жаль, „набагато живучішими, ніж конкретні утопічні проекти” [14, с. 179]. З неймовірною швидкістю реанімуючись та видозмінюючись, утопічна свідомість продовжує завойовувати все нові території. Саме ця видозмінюваність і викликає найбільше занепокоєння: утопічна свідомість перестає бути просто *утопічною свідомістю*, її межі розмиваються, вона трансформується і набуває нових незвичних і не впізнаних з першого погляду форм.

Така „невпізнанність” нового трансформованого утопізму часто загрожує втратою критичності у його сприйнятті, а отже, автоматично збільшує потенціальну кількість його можливих жертв. А різнобій у новітніх наукових теоріях, відсутність достатньо глибоких досліджень саме сучасного етапу розвитку утопічної свідомості, робить звернення до цієї теми надзвичайно важливим. У цій статті ми маємо намір розглянути не лише феномен трансформації утопічної свідомості в умовах постіндустріального суспільства, а й трансгуманізм як таку з її форм, що найбільш яскраво, на нашу думку, характеризує загальну тенденцію.

Відразу визначимось із термінами. Оскільки в сучасній літературі одночасно існує кілька різних термінів на позначення процесу змін в утопічній свідомості, і в наукових статтях вони часто вживаються як синонімічні – трансформація/еволюція/метаморфози утопічної свідомості – вважаємо за потрібне внести необхідні розмежування:

1) **Еволюція** („розгортання”, безперервна поступова кількісна зміна) утопічної свідомості пов’язана зі зміною її протягом часу, що відображається за допомогою *періодизації* (виділення певних етапів у її розвитку). Саме такий підхід при аналізі утопічної свідомості як історичної категорії і соціологічного явища використав свого часу відомий німецький соціолог К. Мангейм, виокремивши такі стадії (форми) розвитку утопічної думки як а) оргіастичний хлізм анабаптистів; б) ліберально-гуманістичну ідею; с) консервативну ідею; d) соціалістично-комуністичну утопію [8].

2) **Метаморфози** (перетворення однієї форми в іншу) утопічної свідомості – відображення розвитку утопічної свідомості як руху від „утопії” до „утопізму”. Саме в такому аспекті утопічна свідомість досліджується російськими науковцями В. Д. Бакуловим [1] і О. Л. Чертковою [12, 13]. Основним критерієм розмежування *утопії* (як ідеї чи опису ідеальної держави, що покликані бути взірцем суспільного устрою) й *утопізму* (як виду ідеології, способу світосприйняття, що орієнтується на втілення цього взірця в реальності), на думку О. Л. Черткової, є суттєва зміна статусу і ролі соціального ідеалу, поступове розмиття метафізичної межі між двома світами (ідеальним і реальним) аж до повного її зникнення. Так, онтологічний дуалізм (протиставлення реального світу і світу ідей) платонівської утопії в «Утопії» Т. Мора змінюється вже дуалізмом ціннісним, два плани буття – метафізичний і фізичний – зміщуються. Ідеальний світ у Платона – це іманентний світ ідей, у Мора – це реальна держава, побудована „у відповідності з ідеалом, хоча і значно віддалена від автора і читачів” [12, с. 48–55].

3) **Трансформація** (зміна, перетворення виду, форми чого-небудь) – відображає зміну істотних властивостей утопічної свідомості залежно від зміни суспільної свідомості взагалі і типу раціональності зокрема. Так, наприклад, поділ утопій на *докласичні*, *класичні*, *посткласичні* (див.: М. А. К’ярова [7], Т. С. Паніотова,

Л. А. Морщихіна [9]) та *постнекласичні* (І. В. Фролова [11]), спирається на відмінність типів раціональності в кожному з цих трьох видів утопії. Так, на думку Л. А. Морщихіної, засновником *класичної утопії* був Т. Мор, який реалізував потенціал соціально – політичних і філософських теорій своїх попередників у жанр літературної утопії. Нові аспекти класична утопія отримала в період Нового часу, коли відбулася спроба створення програми прогресивних перетворень. В епоху Великої французької революції було зроблено радикальний крок від умоглядної картини до перевлаштування світу відповідно до ідей ідеальної держави. У XIX ст. відбувається зміна тематики і спрямованості утопічних творів, переосмислення ідей утопістів. Ідеал спокійного щастя розвивається модернізацією економіки і способу життя. Це з одного боку, породжує динамічну індивідуальність, яка вміє жертвувати теперішнім заради майбутнього, з іншого – різні типи маргінальних особистостей, які мають власні ідеали і мрії, місцем дії утопії стає не затишний острів, а людська цивілізація з усіма її проблемами. Страх втратити особистість разом із прагненням самоствердження змінюють предмет утопічної думки. В цей період остаточно оформлюється *некласична утопія*, яку стали розуміти як „специфічний тип оцінки, прогнозування тих чи інших тенденцій суспільного розвитку” [9, с. 160 –171].

Різницю між класичною, некласичною та постнекласичною типами раціональності добре сформулював В.С.Степін: „Класичний тип раціональності зосереджує увагу лише на об’єкті і виносить за дужки все, що стосується суб’єкта і засобів діяльності. Для некласичної раціональності притаманна ідея відносності об’єкта щодо засобів і операцій діяльності; експлікація цих засобів і операцій виступає умовою отримання істинного знання про об’єкт. Нарешті, постнекласична раціональність враховує співвіднесеність знань про об’єкт не лише із засобами, але і з **ціннісно-цільовими структурами** діяльності” (виділення наше. – Т. Б.) [10, с. 18]. Таким чином, саме ціннісно-цільові структури діяльності виходять сьогодні на перший план. Повною мірою це стосується і утопічної свідомості. Як писала у своєму дослідженні Т. В. Запорожець, «утопія дедалі більше перетворюється з проекту, призначеного до обов’язкового (якщо не негайного) втілення, на засіб пошуку нових суспільних цінностей, на засіб моделювання нових підвалин буття, нових видноколів світоглядного пошуку» [5, с. 10].

Серед інших основних ознак некласичної утопії різними науковцями називаються: „вихід на перший план не контролю чи панування над оточуючим (людиною, суспільством, природою), а комунікації, діалогу, відмова від тотального планування”, „індивідуалізм, переведення уваги зі зміни суспільства на зміну самого індивіда” [7, с. 34], „відображення реалій сучасного суспільства, пов’язаних із цінностями постіндустріального стану” [2, с. 91], відкритість і незавершеність утопічного образу.

Тож, виходячи із завдання, поставленого на початку дослідження, предметом нашого розгляду є саме трансформація утопічної свідомості, аналіз форм, яких вона набула в умовах нинішнього постіндустріального суспільства. Щодо терміну „**постіндустріальне суспільство**”, то ми вживаємо його у тому значенні, яке надавав йому Д. Белл – це „суспільство, що характеризується інтелектуальним виробництвом”, де „основну роль в обміні інформацією і знаннями виконують телекомунікації і комп’ютери” [3, с. 16 –17]. Основними „вимірами” постіндустріального суспільства, за Д.Беллом, виступають: централізація теоретичного знання, створення нових інтелектуальних технологій, формування класу виробників знання, перехід від виробництва товарів до виробництва послуг, збільшення ролі жінки і перехід науки на нову стадію свого розвитку [3, с. 16 –24].

Ми не випадково так детально зупинились на переліку головних ознак постіндустріального суспільства, адже саме ці риси сучасного соціуму і стали основними чинниками і каталізаторами трансформації утопічних ідей саме в такому руслі, про яке ми говоритимемо далі.

Варто зазначити, що класифікація форм некласичного (і постнекласичного, за І. В. Фроловою) утопізму теж є певною мірою поліваріативною. Це зумовлюється відмінністю підходів різних дослідників, а також тими завданнями, які вони ставлять перед собою. Так, наприклад, М. А. К’ярова виокремлює два основних напрямки сучасного утопізму: **утопії наукової організації** (технократичні утопії та біхевіористські моделі, що наближаються до класичної утопії своєю схильністю вважати зовнішню організацію вирішальним моментом у досягненні гармонії) та **утопії людської самоорганізації** (акцент переноситься з матеріального на духовне, новим типом утопії виступає „еуспіхія”, в якій намічаються програми стабілізації, розкриття духовного і душевного світу особистості з допомогою соціальної терапії) [7, с. 35]. І. В. Фролова поділяє сучасні утопії на некласичні (моноутопія, некласичні консервативна /ліберальна /анархічна утопія, кумунітаризм) та постнекласичні (практопія, еуспіхія, феміністична утопія) [11]. Інший дослідник В. Зубаков, беручи основним критерієм засоби досягнення благополуччя, виділяє, наприклад, такі сім форм утопії:

- 1) науково-технічна (створення нових технологій, знань, здатних забезпечити ідеальне життя, ідея створення штучного інтелекту);
- 2) соціальна (зміна державного ладу, економічних відносин чи соціальної структури);
- 3) морально-психологічна (удосконалення людини);
- 4) інопланетна (і походження, і доля людини визначаються позаземним розумом);
- 5) релігійна (очікування Месії, який усе змінить);
- 6) біологічна (продовження життя до безкінечності);
- 7) інтелектуальна (створення могутньої ноосфери і входження у Світовий розум) [6, с. 181].

Беручи об’єктом свого аналізу як форму сучасної утопії трансгуманізм, зауважимо, що вважаємо його перш за все прикладом науково-технічної утопії, оскільки основний акцент в ньому ставиться все-таки на досягненнях науки і техніки. Втім, якщо ідентифікувати його саме за класифікацією В. Зубакова, то він одночас-

но має риси науково-технічної, біологічної та інтелектуальної форм сучасного утопізму. Розглянемо його детальніше.

Відповідно до визначення, поданого на офіційному сайті [14], **трансгуманізм** – це «раціональний світогляд, що базується на осмисленні досягнень і перспектив науки, і визнає можливість та бажаність фундаментальних змін у становищі людини за допомогою провідних технологій з метою **ліквідувати страждання, старіння і смерть, а також значно посилити фізичні, розумові та психологічні можливості людини**». Говорячи про себе, трансгуманісти зазначають, що особливого значення вони „надають тому, ким людина може потенційно стати. Ми можемо використовувати технологічні способи, щоб покращити себе, людський організм, і в результаті **вийти за межі того, що більшість вважає людським**”, „...завдяки перебудові або фармакологічній стимуляції центрів задоволення в мозку, ми зможемо відчувати більший спектр емоцій, **нескінченне щастя і необмежені радісні переживання щодня**” (виділення наше. – Т. Б.). Основні ознаки утопічної свідомості простежуються навіть у цих найзагальніших маніфестах – прагнення досягти ідеального стану (стану втраченого раю) вже в цьому світі, у межах цього часу – просторового виміру; віра у можливість перетворення існуючого світоустрою силами самої людини (а опосередковано – завдяки досягненням людської науки); абсолютизація раціоналізму. Основна ідея трансгуманізму – створення постлюдини, що буде фізично і розумово модифікована, а головне – безсмертна, є яскравим прикладом утопічного деміургізму.

Все це ознаки класичного утопізму. В чому ж полягає сутність трансформації, неklasичності? Перш за все в тому, що на відміну від класичних утопій, об'єктом перетворення яких був зовнішній світ і оточуюча людину дійсність, трансгуманісти пропонують **еволюції фізіології** людини. Замість пошуку загального блага, характерного для класичної утопії, вони концентруються на отриманні блага індивідуального, чітко уявленого про яке вони вже мають. Не суспільство, не соціум є метою їхньої діяльності, а **індивід** – конкретна людська особистість зі своїми бажаннями, амбіціями і страхом смерті. Раніше, коли зникав смисл, дотрансгуманістична людина була нездатною ні володіти собою, ні контролювати власне життя – вона почувалась як „іграшка, маріонетка в руках могутніх і анонімних сил, які поводяться з нею як їм забажається [4, с. 7]. І саме через це, через прагнення віднайти втрачений смисл вся увага, вся творча енергія утопістів спрямовувалась назовні – змінюючи зовнішній світ вони намагались відновити втрачену душевну гармонію, знайти своє призначення і смисл існування людства взагалі. У трансгуманізмі це прагнення змінюється фанатичною вірою віра в таємниче ніщо, котре, будучи незрозумілим, поверне смисл цього життя. Цим „таємничим ніщо” виступає фізіологічний бік трансформації транслюдини в постлюдину. Причому, більш значущим смислом стає вже сама трансформація – обіцяючи принести в собі втрачений сенс життя, зробити транслюдину саму „могутньою і анонімною силою”, котра здатна контролювати і себе, і весь оточуючий світ. Завдання трансгуманістичних утопістів – переконати в можливості цього. Втім, створена ними фантомна „реальність” – цілковито утопічна, і більше того – значно небезпечніша, ніж усі створювані раніше, оскільки передбачає не лише контроль над оточуючим світом, а насамперед контроль над власними „я” людини, її психічними та фізіологічними можливостями. Трансформація душі за допомогою трансформації тіла... Втім, не треба забувати, що трансгуманізм – не просто рух чи нова утопія. Трансгуманізм – це тенденція, яка буде розвиватись. Це лише окремих симптом серйозної духовної спокуси, що, можливо, з усією силою ще проявить себе у майбутньому.

Додамо, що на сьогодні трансгуманізм є доволі популярним рухом. Серед його прихильників – багато вчених, культурних діячів, звичайних людей. Поки що він не настільки поширений, як хотілося б його популяризаторам, і основна маса людей ставиться до нього критично. Однак варто пам'ятати: найбільш небезпечною утопією стає тоді, коли в її ідеали починають *вірвати*. Коли критичність у ставленні втрачається, і утопічна ідея заповнює думки, спрямовуючи вектор життя людини на примару. І байдуже, до чого ця така утопія закликає, і якою прогресивною виглядає на перший погляд – її благо так і залишиться недо-благом, а мета – лише недосяжною примарою.

Джерела та література

1. Бакулов В.Д. Социокультурные метаморфозы утопизма. – Ростов –на –Дону: Изд-во Ростовского ун-та, 2003. – 352 с.
2. Бахтина Т. А. Утопический дискурс: концептуальные основы, эволюция и роль в современном обществе: Дис. ... канд. филос. наук: 09.00.11. – Улан –Удэ, 2005. – 175 с.
3. Белл Д. Постиндустриальное общество /Американская модель: с будущим в конфликте. – М.: Прогресс, 1984. – С.16 –24.
4. Долгов К. Красота и свобода в творчестве Альбера Камю // Камю А. Творчество и свобода. Сборник. – М., 1990. – С. 7.
5. Запорожець Т.В. Утопічна свідомість як атрибутивна характеристика перехідного періоду. Автореферат дис. ... кандидата філософських наук: 09.00.03 – соціальна філософія та філософія історії. – Львів, 2000. – 19 с.
6. Зубаков В. О стратеги выживания человечества // Звезда. – 2001.– № 4. – С.181 / Цит. за: Кярова М. А. Утопия: социальное содержание и функции: Дис. ... канд. филос. наук: 09.00.11. – Нальчик, 2005. – С. 38 –40.
7. Кярова М. А. Утопия: социальное содержание и функции: Дис. ... канд. филос. наук: 09.00.11. – Нальчик, 2005. – 146 с.
8. Мангейм К. Идеология и утопия // Диагноз нашего времени: Пер. с нем. и англ. – М.: Юрист, 1994. С.7 – 276.

9. Морщихина, Лариса Александровна Классические и неклассические утопии в контексте социально-философских исследований: А. дис. ... канд. филос. наук: 09.00.11 Архангельск, 2004. – 195 с.
10. Степин В.С. Теоретическое знание. – М., 2000. – с.18.
11. Фролова И. В. Утопия: сущность и развитие: Опыт социально-философской концептуализации: Дис. ... д –ра филос. наук: 09.00.11 Уфа, 2005. – 355 с.
12. Черткова Е.Л. Метаморфозы утопического сознания (от утопии к утопизму) // Вопросы философии. – 2001. – №7. – С.47 –58.
13. Черткова Е.Л. Утопия как тип сознания // Общественные науки. – 1993. – №3. – С.71 –81.
14. . Что такое трансгуманизм? / Электронный ресурс: <http://www.transhumanism.russia.ru>

Быстрова С.П.

ПРАВСТВЕННЫЕ ОСНОВЫ ГЛОБАЛИЗАЦИИ СОВРЕМЕННОГО МИРА

К процессу глобализации современное человечество выражает весьма неоднозначное отношение. Все чаще организуются разного рода форумы по глобалистике, проводимые с участием государственных лидеров и ученых, с целью выработать новые подходы к построению человеческого общежития и в то же время происходят массовые антиглобалистские выступления, нередко заканчивающиеся агрессивными выпадами против сторонников глобализации, и даже потасовками. В такой ситуации довольно трудно выработать однозначную позицию относительно сущности глобализационного процесса, его негативных сторон и его ценности.

При каждой попытке очертить круг позитивного и отрицательного влияния глобализации негативного оказывается больше. Как пишет диакон А. Кураев, глобализация – «слово хорошее». Однако многие сегодня в нем видят угрозу. Чаще всего это «хорошее слово» произносят тогда, когда хотят сказать о стремлении США к полному диктату над миром. Иногда вспоминают его в связи с финансовыми операциями транснациональных корпораций, перемещающих капитал из одной страны в другую, оставляя за собой руины национальных экономических систем. После 11 сентября 2001 г. многие аналитики открыто заявили о том, что «тот мировой процесс, который называют идеологически нейтральным словом «глобализация», есть на самом деле новая мировая война. Тем самым сущность глобализации сводится к мировой войне за общепланетарное господство, навязываемой Западом во главе с США. Кроме того, о глобализации говорят в связи с экологическими катастрофами: «удвоение планетарного валового продукта безвозвратно разрушит экологические системы, что ставит под угрозу само выживание человечества». В связи с датой 11 сентября 2001 г. говорят об еще одном негативном аспекте глобализации, а именно о крахе гуманизма, знаменующем собой наступление новой эпохи в истории человечества.

В качестве одного из отрицательных последствий глобализационного процесса называют кризис религии, происходящий на фоне расцвета «спонтанной» религиозности, что проявляется в эпидемии сект, астрологии, магии и всякого рода колдовства, а также в распространении среди людей некоей «своей веры», избегающей общинности, обрядовости и догматичности.

Таким образом, под глобальными угрозами обычно понимают технико –индустриальные угрозы, экологические проблемы и бедность или неравенство, угрозы применения оружия массового уничтожения, а также, может быть, не столь ощутимые сейчас, но не менее значимые по степени воздействия на будущее человечества угрозы духовного опустошения человека, «кризис духовности».

Сегодня уже практически невозможно определить, когда именно началась глобализация. Предпосылки для ее возникновения, ее корни находятся в далеком прошлом, но особенно яркое проявление этого феномена мы наблюдаем в XX – XXI вв. Именно в XX в. получила широкое распространение и признание система ценностей и установок, на которых базируется глобализация. Нравственная основа современного «глобализирующегося» мира формируется с помощью таких понятий, как толерантность, плюрализм и гуманизм, ставших «интернациональными»; их использование помогает легче преодолевать языковые барьеры.

Слово «толерантность» (от латинского *tolerantia* – терпение) первоначально использовалось в физиологии как термин для обозначения способности организма переносить неблагоприятное влияние того или иного фактора среды. Более широкое значение этого слова – терпимость к чужим мнениям, верованиям, поведению. Говоря о толерантности, предполагают чаще всего безграничную (в соответствии с общей концепцией современного глобализованного «мира без границ») внутреннюю готовность принимать, оправдывать, допускать всё и вся.

«Плюрализм» – термин, противоположный «монизму», был предложен немецким философом Х. Вольфом в начале XVIII в. для обозначения философской концепции, в которой отрицается единство мира и утверждается, что в основе мира лежит множество самостоятельных и независимых начал бытия. Позднее гносеологической основой плюралистических концепций становится релятивизм, то есть идея условности всякого знания и отрицание устойчивости вещей и явлений. В современном мире плюрализм нашел свое выражение и в социологической теории, согласно которой общественно-политическая жизнь представляет собой конкуренцию множества социальных групп, партий и организаций. В более широком значении плюрализм – это сосуществование разных форм политической, экономической, культурной жизни как главный принцип устройства правового общества, а также многообразие взглядов и мнений, дающее возможность свободы выбора.

Гуманизм – это философский, методологический принцип, и в разные века он трактовался по-разному. Как известно, общепризнанного определения понятия «гуманизм» не существует. Обычно под гуманизмом